

Artikelen

Massale doortrek van Wespendienven in Groningen in het voorjaar van 1992

Anne van Dijk

De Wespendief is een zeer schaarse broedvogel in de provincie: 5 paar in 1990-92 (Bijlsma 1993). Verder is hij doortrekker in voor- en najaar. De voorjaars trek voltrekt zich voornamelijk in mei, vooral eind mei. De doortrekkende vogels zijn vermoedelijk van Noordegroep, vooral Deense en Zweedse herkomst. Ze trekken in het najaar via Gibraltar naar Afrika en overwinteren ten zuiden van de Sahara. De Zweedse vogels maken eerst de oversteek bij Falsterbo. Ringonderzoek heeft aangetoond dat in het voorjaar tenminste een deel van de Noordegroep populatie via de route Cap Bon (Tunesië), Sicilië en Italië Europa bereikt. De hoofdmacht trekt echter weer over Gibraltar. Vervolgens verloopt de voorjaars trek in een vrij smal front naar Denemarken (Cramp & Simmons 1980). De Zweedse vogels trekken grotendeels door naar het noordelijk deel, waar ze de oversteek in de richting van broedgebieden maken. Deze trekbaan ligt vrijwel geheel ten oosten van ons land (SOVON 1987) en loopt het dichtst langs het zuidoosten. Het is logisch dat de aantallen daar doorgaans iets hoger zijn dan in Groningen. In "normale" jaren wordt van de voorjaars trek in de provincie dan ook vrij weinig gemerkt. In Nederland is de soort *doortrekker in klein tot vrij klein aantal* (van den Brink *et al.* 1992).

De aantallen over ons land trekkende Wespendienven kunnen door "verdrifting" sterk toenemen, als de toptrekperiode samenvalt met een krachtige oostelijke stroming. Dit verschijnsel werd in de provincie al enkele malen opge-

merkt. *Vogels van Groningen* (Boekema *et al.* 1983) noemt 1968 en 1971 als dergelijke jaren. Ook eind mei 1989 werd sterke wespendienven trek opgemerkt (Woudman 1989). De waarnemingenrubriek in *De Grauwe Gors* 17 (3) vermeldt eveneens een hoog aantal voor mei 1989. De *Atlas van de Nederlandse Vogels* (SOVON 1987) vermeldt dat de hoge presentie in mei 1980 en 1982 het gevolg is van (zuid-)oostelijke winden in mei. Uit de *Vogelatlas van Groningen* (van den Brink *et al.* 1992) blijkt echter niet dat dit in Groningen ook het geval was. Een blik in de waarnemingenrubriek van *De Grauwe Gors* leert dat in mei 1980 15 exemplaren werden doorgegeven, een normaal aantal dus. In het overzicht van 1982 wordt de soort zelfs helemaal niet genoemd.

Wespendienven met Zwarte Doievaar.

Foto Eric Koops

1992 was wel weer zo'n jaar. Van 12 mei tot begin juni, een extreem lange periode, overheersten harde oostelijke winden. De resultaten waren verbluffend. Voor de waarnemingenrubriek en op de speciale oproep in *De Grauwe Gors* werden waarnemingen van circa 1870 exemplaren verzameld! Of dit extreem hoge aantal betekent dat dit ook het absolute "topjaar" tot nu toe in de provincie is geweest, is niet meer te bepalen. De incidentele gegevens uit 1989 suggereren zeer sterke doortrek in de provincie.

DOORTREKVERLOOP EN AANTALLEN

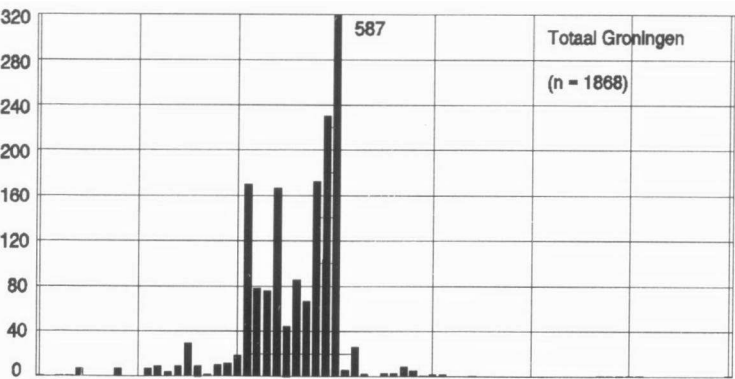
Chronologisch overzicht

De eerste - solitaire - Wespenvlievers worden gezien op 1 mei bij Eenum, op 3 mei over de Lauwersmeer vliegend en op 4 mei in de Onnerpolder. Op 5 mei wordt het eerste groepje gezien: 4 Wespenvlievers trekken over de polder Breebaart bij de Dollard. In de Eemshaven cirkelen er die dag 2 uit een slaapboom omhoog en trekken later weg. Op 9 mei trekken er in totaal 7 over de Lauwersmeer. Met het invallen van de oostenwind, op 12 mei, wordendagelijks Wespenvlievers gezien. Tot en met 15 mei blijven de aantallen laag en variëren van 3 tot 9. Op 12 mei cirkelt een groep van 7 boven de Carel Coenraadpolder en op 13-5 trekken 7 exemplaren over de Eemshaven. Het eerste piekje valt op 16 mei, wanneer 30 exem-

plaren worden gemeld, waarvan 24 boven de stad Groningen. Van 17 tot en met 21 mei zijn hoofdzakelijk trekkende Wespenvlievers te bewonderen boven de stad Groningen en de Eemshaven. De aantallen schommelen tussen 9 en 19 exemplaren per dag, alleen 18 mei valt met 2 exemplaren uit de toon.

Het tweede hoogtepunt is op 22 mei. Maar liefst 170 Wespenvlievers trekken door. Het leeuwedeel, 128 exemplaren, passeert de Eemshaven. Op 23 en 24 mei worden respectievelijk 78 en 75 exemplaren gezien. De grootste groepen trekken over Groningen, Grijpskerk en Sellingeren.

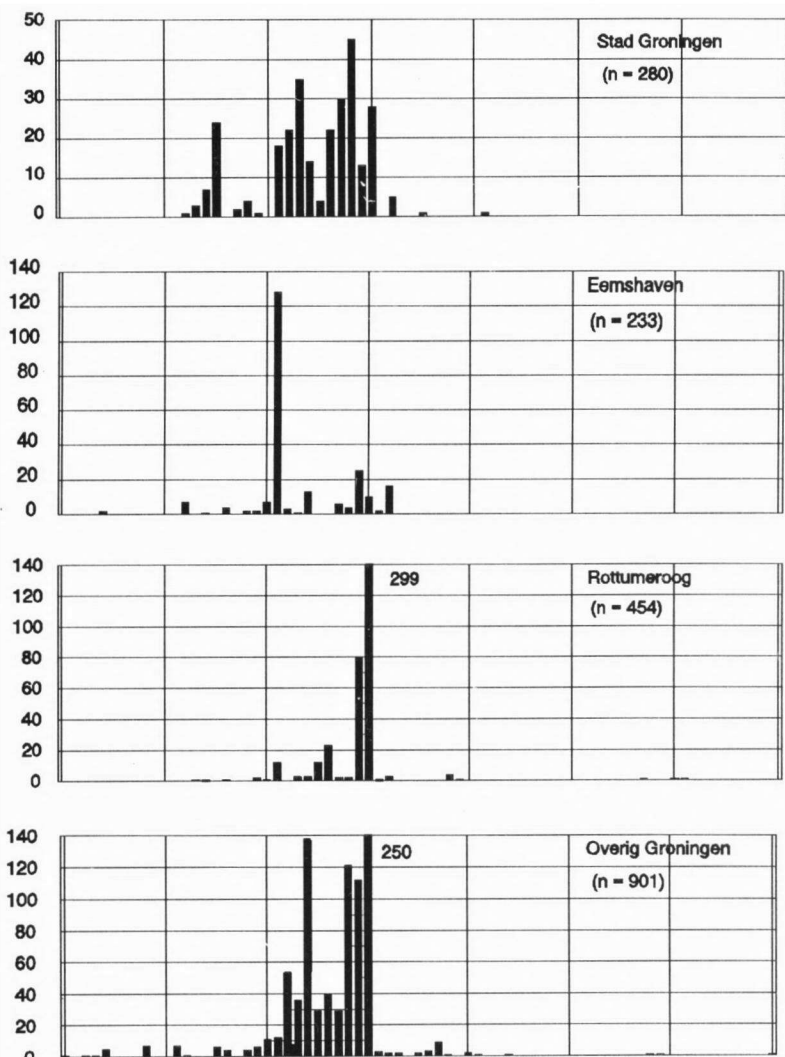
25 mei is met 166 exemplaren opnieuw een topdag. Over de Lauwersmeer trekken 77 exemplaren. Ook Haren, Groningen, de Eemshaven en het Leekstermeer dragen hun steentje bij. Op 26 mei daalt het aantal tot 45. Het hoogst scoren Haren, Rhederveld en Rottumeroog. Op 27 en 28 mei loopt het aantal weer op tot respectievelijk 85 en 67 exemplaren. Bij het Noordlaarderbos, Groningen, Eenum en Rottumeroog worden deze dagen de meeste geteld. 29 mei is alweer de derde dag met een dagtotaal van meer dan honderd, 172. De trek wordt nu hoofdzakelijk boven de Lauwersmeer, Noordlaren, Haren en Groningen opgemerkt. De absolute top valt op 30 en 31 mei, wanneer 44% van het totaal doortrekt. Respectievelijk worden 230 en 587 exemplaren genoteerd. In heel Nederland worden enorme aantallen gemeld. De hoofdmacht trekt langs de kust en

Figuur 1. Totaal aantal Wespenvlievers dat over Groningen trok in mei en juni 1992. Alle binnengekomen waarnemingen van doortrekkende Wespenvlievers zijn meegeteld. Aan de hand van tijd en trekrichting is getracht dubbel-tellingen zoveel mogelijk uit te sluiten. De stad Groningen met z'n vele waarnemers leverde de meeste problemen op. Deze getallen zijn eerder een onder- dan een overschatting.

over de Waddeneilanden. Ook in Groningen is dit het geval. Rottumerplaat komt op 31 mei tot 249 exemplaren. Grotendeels dezelfde vogels worden ook op Rottumeroog opgemerkt. Hier worden op 30 mei 80 en op 31 mei 299 exemplaren genoteerd. De grootste groep telt 78. De Lauwersmeer pikt met een totaal van 95 exemplaren een aardig graantje mee. In de Eemshaven worden op 30 mei 25 vooral solitaire Wespenviezen gezien. Op 31 mei wordt hier helaas niet volledig geteld; 10 exemplaren worden opgemerkt. Ook landinwaarts, bij Groningen, het Gorecht, Delfzijl, de Dollardpolders en Eenrum worden respectabele aantallen gezien.

De massa is nu voorbij. Op 1 juni worden nog 5 exemplaren opgemerkt. Het laatste grote aantal, 16 exemplaren, trekt op 2 juni over de Eemshaven. Het totaal van deze dag is 26. Tot 11 juni suddert het nog wat na en worden maximaal nog 5 exemplaren per dag gezien, met een uitschieter op 7 juni met 9 stuks. De vogel op 14 juni in de Onnerpolder is voorlopig de laatste doortrekkende Wespenviezen.

Figuur 2. Doortrekverloop in Groningen-stad, de Eemshaven, Rottumeroog en overig Groningen.

Op de braakliggende terreinen van de Carel Coenraad- en Reiderwolderpolder blijven in juni enkele vogels hangen, waarvan er een niet geheel fit was. Boven een geïsoleerd bosje bij Bellingwolde wordt op 9 juni zelfs een baltsend paartje waargenomen. Op 10 juli houdt zich hier een zeer verdacht gedragend exemplaar op; een waarschijnlijk broedgeval. Tussen 27 juni

en 10 juli trekken tenslotte nog 5 solitaire vogels in oostelijke richting over Holwierde en Rottum.

Inmiddels worden op Rottumeroog op 30 juni al de eerste twee voorboden van de aanstaande najaarstrek opgemerkt. Het op 1 juli geruime tijd pleisterende exemplaar op Rottumerplaat was hier mogelijk een van.

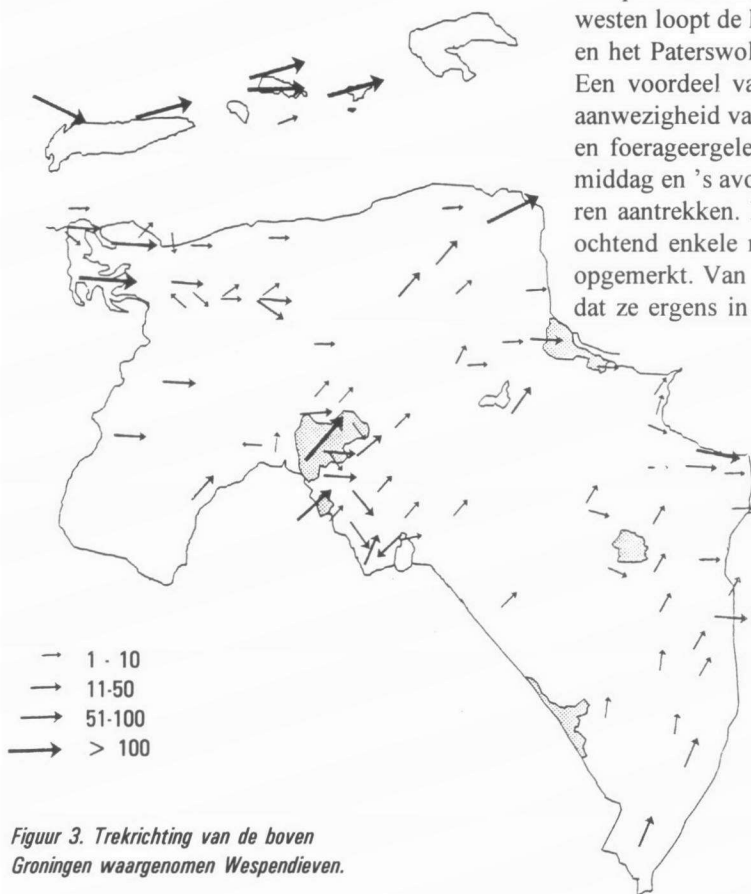
Op deze drie plaatsen werd regelmatig gevogeld. Hoewel in de Eemshaven en in Groningen in tegenstelling tot Rottumeroog niet consequent werd geteld en de aantallen grotendeels op losse waarnemingen berusten, lijkt toch een aardige indruk van het doortrekverloop te zijn verkregen. Wat opvalt is het verschil in doortrekpatronen tussen de drie gebieden. Hieronder worden ze afzonderlijk besproken.

De stad Groningen

De aantallen over Groningen zijn in vergelijking met de Eemshaven en Rottumeroog het meest constant. Dit is niet alleen terug te voeren op het aantal waarnemers. In het hele Gorecht zijn veel Wespddieven gezien, zelfs zoveel dat van gestuwde trek gesproken kan worden. Gestuwde trek kan o. a. ontstaan door abrupte overgangen in het landschap. In dit geval kan de overgang van besloten naar open landschap de belangrijkste factor zijn geweest. Het lijkt erop dat de Wespddieven vanuit Drenthe, vliegend over besloten gebieden, via een soort trechter naar het Gorecht en Groningen worden gestuwd. In de hele strook van het Noordlaarderbos tot Groningen zijn immers abrupte landschapsovergangen aanwezig. In het westen loopt de lijn ongeveer via Roden, Peize, en het Paterswoldse Meer naar de stad.

Een voordeel van de besloten gebieden is de aanwezigheid van dekking en voldoende slaap- en foerageergelegenheid. Aan het eind van de middag en 's avonds zal dit nog extra exemplaren aantrekken. In Haren werden in de vroege ochtend enkele malen groepjes Wespddieven opgemerkt. Van deze vogels is het aannemelijk dat ze ergens in de stuwingsbaan hebben overnacht. Ook Woudman (1989) constateerde dit in het Noordlaarderbos.

Tenslotte kan worden opgemerkt dat lang niet alle Wespddieven uit deze "trekbaan" Groningen bereiken. Opgegeven trekrichtingen maken duidelijk dat veel exemplaren bijvoorbeeld al bij Haren in oostelijke tot noordoostelijke richting het besloten gebied achter zich laten. Waar de Wespddieven van deze trekbaan de provincie verlaten zal mede afhangen van windsterkte en thermiek.

Figuur 3. Trekrichting van de boven Groningen waargenomen Wespddieven.

Figuur 3 laat zien dat ze vooral rond de Eemshaven en de Eems de kust bereiken, waarna ze op de nauwere plekken de oversteek zullen wagen.

Op gunstige dagen met veel thermiek is het waarschijnlijk dat een groot deel van de Wespendienven zo hoog over de open gebieden trekt, dat ze niet of nauwelijks worden opgemerkt. Veel waarnemingen in de open gebieden waarbij de tijd werd opgegeven, worden 's ochtends voor 11.00 uur en aan het eind van de middag gedaan. Op 31 mei werden in totaal 62 overtrekkende Wespendienven bij Eenrum gezien, waarvan 13 tussen 10.00 en 11.00 uur en 49 tussen 16.45 en 18.00 uur. Kwam op zo'n topdag tussen 11.00 en 16.45 uur geen enkele Wespendief over, of vlogen ze zo hoog dat ze niet meer konden worden waargenomen? Koffijberg & Koffijberg (1986b) stelden in 1984 en 1985 in de Eemshaven daadwerkelijk vast dat thermiekvliegers als Buizerd en Wespendief soms zo hoog vlogen dat ze met het blote oog niet of nauwelijks meer zichtbaar waren.

Bij een aantal exemplaren is vastgesteld dat ze ook door de open gebieden langs bepaalde (lintvormige) landschapselementen trekken. Bij Ruischerbrug werd een aantal malen een Wespendief gezien die laag vliegend de beplanting langs het Eemskanaal volgde. Langs de Eemshavenweg, tussen de stad Groningen en de Eemshaven, werd onder andere bij Zwarte en Rode Wouw en Zwarte Ooievaar waargenomen dat ze over grote afstanden strikt de loop van de weg bleven volgen.

Binnengekomen waarnemingen maken duidelijk dat ook in het besloten landschap van Westervolde stuwing plaatsvond. De vogels verlaten dan ten zuiden van de Dollard de provincie. In figuur 3 is goed te zien hoe sterk de stuwing aan de zuidkant van de Dollard was. Een aantal exemplaren maakte de oversteek bij de Punt van Reide. Een enkel pijltje in de figuur suggereert dat rond de Dollard zelfs enige aanvoer vanuit het Gorecht en de stad Groningen was. Lang niet alle Wespendienven die over Westervolde trekken vliegen door naar de Dollard.

Boven het Rhederveld bijvoorbeeld werden op 29 mei 's ochtends 14 pal oost trekkende exemplaren gezien.

De Eemshaven

Ook bij de Eemshaven is sprake van gestuwde trek (o.a. Koffijberg & Koffijberg 1986b). Voor thermiekvliegers heeft de Eemshaven echter een nadeel: de zeewind. Door deze doorgaans vrij krachtige noord tot noordoostelijke wind bereiken de thermiekvliegers niet de kust. Waarschijnlijk verlaten ze de provincie zuidelijker, buiten het bereik van de zeewind. Minder thermiekgevoelige roofvogels als Sperwer en Smelleken laten zich hier niet of nauwelijks door beïnvloeden. Hoewel de Wespendief niet strikt afhankelijk is van thermiek worden de grootste aantallen in de Eemshaven op goede thermiekdagen gezien. Op 22 mei, de topdag in de Eemshaven stond er tot het begin van de middag een oost-zuidoostelijke wind, zonder zeewind; bijna alle Wespendienven waren voor het begin van de middag gepasseerd. De volgende dag stond er een krachtige zeewind. In de provincie was wel aanvoer van groepen Wespendienven, maar in de Eemshaven werden slechts 3 solitaire exemplaren opgemerkt.

Wespendief

Foto Koen van Dijken

Op de tot nu toe als record-dag voor de Eemshaven te boek staande 24 mei 1989 waren de omstandigheden als op 22 mei, zij het dat toen de gehele dag de zuidoostenwind aanhield. De gevolgen: 171 Wespendieven, 6 Zwarte Vrouwen, 117 Bruine Kiekendieven, 8 Grauwe Kiekendieven, 11 Roodpootvalken en 6 Kraanvogels. De langsttrekkende Wespendieven op dagen met krachtige zeewind vliegen laag en hoofdzakelijk solitair.

Rottum

Op Rottumeroog valt de enorme piek op 30 en 31 mei. De gegevens uit het Waddengebied leveren een aardige reconstructie op.

De eind mei krachtiger wordende oostenwind zorgt ervoor dat de massa tegen de Hollandse kust wordt gedrukt. Hier aangekomen volgen de vogels strikt de kustlijn. Op 29 mei is de wind zo sterk dat een groot deel de oversteek naar Texel maakt. Een schatting voor Texel levert op 29 mei minimaal 300 en maximaal mogelijk zelfs 600 exemplaren op (Dijksen 1992). In de nacht van 29 op 30 mei valt de krachtige oostenwind weg. Op 30 mei wordt geen nieuwe aanvoer van het vaste land vastgesteld maar bij de Cocksdorp en de vuurtoren worden wel >300 trekkende exemplaren waargenomen terwijl er op de rest van het eiland nog eens zo'n 100 worden gezien. De vogels hebben òf op Texel overnacht, òf zijn toch uit een meer zuidoostelijke richting naar het eiland gekomen. Op 31 mei valt het stil.

Op 30 mei arriveert deze massa bij Schiermonnikoog. Is op 29 mei terloops slechts 1 Wespendief waargenomen, op 30 mei worden er maar liefst 699 vanaf de bunker geteld! In de nacht van 30 op 31 mei hebben waarschijnlijk nog eens zo'n 160 exemplaren op het eiland overnacht. Deze worden op 31 mei 's ochtends waargenomen, omhoog cirkelend uit de bosjes. Het totaal aantal doortrekkende Wespendieven komt deze dag op 462. Zowel op 30 als op 31 mei bereiken de meeste Wespendieven vanuit het noordwesten (dus vanuit zee) tussen de paal

5 en 6 het eiland. In langgerekte linten vliegen ze over de stuifdijk, winnen hoogte boven het duingebied ten noorden van de bunker of boven de stuifdijk en verlaten tussen paal 10 en 12 in noordoostelijke richting weer het eiland, in de richting van Rottumerplaat. De grootste groep bestaat op beide dagen uit circa 160 exemplaren. Op 1 juni wordt er niet geteld.

Op Rottumerplaat is alleen op 31 mei een groot deel van de dag Wespendieven geteld. Vanaf de uitkijktoren op de oostkant van het eiland worden totaal 249 langsttrekkende exemplaren geturfd. De verst verwijderde vogels worden cirkelend boven de Westerduinen "opgepikt", op circa 6 kilometer van de uitkijktoren. Ook de meeste andere exemplaren komen uit die richting, trekkend over de dijk, het Noordzeestrand of de Noordzee en verlaten het eiland in oostelijke richting.

Zoals uit bovenstaande te verwachten valt is het op Rottumeroog op 29 mei nog rustig; 2 oostelijk trekkende exemplaren worden gezien. Op 30 mei breekt het los: 80 vogels trekken over. De volgende dag loopt dat op tot 299. Op 1 juni is het ook hier voorbij, slechts 1 exemplaar wordt nog opgemerkt. Het grootste deel trekt door in oostelijke richting. Een klein deel verdwijnt in noordoostelijke richting. Regelmatig vliegen de groepen zeer laag over zee, pal tegen de harde wind in, soms tot 1 meter boven het wateroppervlak. Sommige groepen strijken zelfs evei: neer op zandbanken en vervolgen de reis als ze op krachten zijn gekomen.

De aantallen op Rottum zijn hoog, maar in vergelijking met Schiermonnikoog valt het tegen. Ook op 22 mei, als op Schiermonnikoog 117 exemplaren overtrekken, worden op Rottumeroog en -plaat respectievelijk 7 en 12 exemplaren opgemerkt. De verklaring van de waarnemers van Rottumeroog is dat een groot deel van de Wespendieven, aangekomen bij de westkant van Rottumerplaat rechtstreeks naar het veel noordoostelijker gelegen Borkum vliegt (Koen van Dijken pers.med.). Op 31 mei

worden op Rottumerplaat ook enkele groepen gezien, die 1 tot 2 kilometer uit de kust vliegen. Deze vogels vliegen ten noorden van Rottumeroog langs en worden niet meer opgemerkt. Zelfs op de oostkant van Rottumerplaat wordt het grootste deel dan al gemist. Deze trekroute werd eerder onder andere bij Visarenden vastgesteld. Deze weg is korter maar de afstand over water is langer. Misschien overwinnen de Wespandieven bij het zien van meer begroeiing op dit grotere eiland hun angst voor water.

Interessant is de vraag waarom op 30 mei klaarblijkelijk een veel groter deel de langere route over zee koos. Door de krachtige tegenwind - oost tot noordoost 6 - verlieten de meeste vogels Schiermonnikoog op 30 mei veel lager (3-100 m) dan op 31 mei, toen door zwakkere tegenwind - oost 4 - de meeste vogels veel hoger (tot >200 m) doortrokken. Je zou juist verwachten dat hoger vliegende vogels eerder geneigd zijn een langere oversteek te wagen.

Figuur 3 laat zien dat er op Rottum nauwelijks rechtstreekse aanvoer was van het vasteland en de Lauwersmeer. Op Rottumerplaat komt op 31 mei slechts 1 exemplaar vanaf het wad vliegen. Bij Lauwersoog vliegt er op 30 mei slechts één laag over zee. In de Lauwersmeer wordt hoofdzakelijk een oostelijke trekrichting opgegeven. Op 30 mei vliegen tegen de avond 5 exemplaren vanaf Schiermonnikoog naar de Westpolder. Eén strijkt neer in een boom, de andere vier trekken in zuidelijke richting het binnenland in. Of deze oversteek van eiland naar het vaste land een uitzondering is blijft een vraag.

MEDIANE DATUM EN AANKOMST IN DE BROEDGEBIEDEN

De mediane datum (d.w.z. de datum waarop 50% van het totaal is gepasseerd) voor de provincie valt in 1992 op 29 mei. Als we Schiermonnikoog erin betrekken valt de mediane datum zelfs op 30 mei. Dat is laat. Hoewel niet representatief voor de hele provincie, vond

Koffijberg (1989) over de "normale" jaren 1983-88 in de Eemshaven een mediane datum van 23 mei. In de topjaren '68, '71 en '89 werden de hoogste aantallen in de provincie gezien tussen 22 en 27 mei. De gemiddelde mediane datum zal hier ergens tussenin liggen. Gegevens over de doortrekperiode bij Skagen (de noordpunt van Denemarken) ontbreken helaas nog. Wel was 1992 ook hier het recordjaar, met 7-8000 exemplaren (Piet Pepers pers.med.). Resultaten van Skagen uit de jaren 1978-91 laten zien dat de massa hier ook doortrekt in de derde decade van mei. De mediane datum zal dan ook ergens eind mei liggen, normaal gesproken enige dagen later dan bij ons. Terwijl de meeste Wespandieven de oversteek in het noorden van Denemarken al gemaakt hadden moeten hebben, bevindt de hoofdmacht zich nog in en bij Nederland. Het is duidelijk dat de Wespandieven met een vertraging van een kleine week in de broedgebieden arriveerden.

GROEPSGROOTTE

Tabel 1. Verdeling van de doortrekkende Wespandieven. Uitgaande van de veronderstelling dat de Wespandieven van Rottumerplaat grotendeels dezelfde zijn als die van -oog, zijn alleen de gegevens van Rottumeroog verwerkt, tenzij het duidelijk andere exemplaren betrof.

groeps- grootte	aantal groepen	aantal exemplaren
1	195 (51%)	195 (13%)
2-5	107 (28%)	301 (19%)
6-10	44 (12%)	335 (22%)
11-20	27 (7%)	404 (26%)
21-50	7 (2%)	179 (12%)
> 50	2 (1%)	137 (9%)

Van 83% van het aantal Wespandieven, 1551, is de groepsgrootte bekend. Deze is gemiddeld 4,1. Helaas is uit de provincie nauwelijks vergelijkingsmateriaal voorhanden. De binnengekomen waarnemingen in de jaren 1990, 1991 en 1993 leverden een gemiddelde groepsgrootte van net meer dan 1 op. Het verloop van

groepsgrootte over de trekperiode vertoont veel overeenkomsten het doortrekverloop (figuur 1). In de derde decade van mei, wanneer de hoogste aantallen worden gezien, worden ook de grootste groepen gemeld. Alle waarnemingen van groepen van >10 exemplaren vallen in deze periode. Tabel 2 geeft een onderverdeling van de gemiddelde groepsgrootte per decade.

Tabel 2. Gemiddelde groepsgrootte per decade in mei en geheel juni in 1992.

mei	1e decade	1,2
mei	2e decade	2,5
mei	3e decade	4,7
juni	geheel	1,2

De gemiddelde groepsgrootte op 24 mei 1989 in de Eemshaven was 4,8, totaal 171 exemplaren (K. Koffijberg pers.med.). Hoewel dit gegeven slechts één topdag betreft komt het aardig overeen met de top-decade (mei 3) van 1992.

Tabel 3. Groepen van 20 exemplaren of meer.

22-5	22	ONO Eemshaven.
28-5	28	O Hoorse Meer, Groningen.
29-5	27	ZO Sassenheide-zuid.
29-5	20	cirkelend bij Noordlaren
30-5	30 en 15	Buizerden cirkelend boven de Carel Coenraadpolder
30-5	26	NO Rottumeroog
31-5	22	omhoogschroevend vanuit bosje nabij Oosternieland, samen met een aanvloeiende Zwarte Ooievaar
31-5	44	O Rottumerplaat
31-5	24	O Rottumerplaat
31-5	78	O Rottumeroog
31-5	59	O Rottumeroog
31-5	24	O Rottumeroog

De groepen op 31 mei boven Rottumerplaat en -oog volgden elkaar soms zo snel op dat er af en toe samensmelting en afsplitsing van groepen plaatsvond. De groep van 78 exemplaren boven Rottumeroog zal dan ook een samensmelting van enkele groepen van Rottumerplaat

geweest zijn. De tijd tussen de waarnemingen van dezelfde groepen op Rottumerplaat en -oog varieerde van 10 minuten tot ongeveer een uur. Sommige groepen poogden vergeefs over te steken of rustten enige tijd uit op zandbanken.

TREKRICHTING

Bij circa 84% van de waarnemingen, 1562, werd de trekrichting vermeld. Zoals te verwachten was vertoonde het grootste deel, zo'n 90%, van de Wespddieven een trekrichting tussen noord en oost. Een exacte onderverdeling is moeilijk te maken. Ongeveer 3% trok noord, circa 15% noordoost en ruim 58% oost. Bij de overige 14% lag de trekrichting hier tussenin. Een te verwaarlozen aantal, 2, trok west en noordwest. Van de overige Wespddieven trok 7% zuidoost, 2% zuid en 1% zuidwest.

Het is opmerkelijk dat 10% een "zuidelijke" trekrichting aanhield. Bij een aantal exemplaren, zoals de 5 die op 23 mei 's ochtends in zuidoostelijke richting over de Carel Coenraadpolder trokken, ligt een verklaring voor de hand: deze vogels, bang als ze zijn voor grote wateroppervlakten, zochten de zuidkant van de Dollard op om verder te trekken. De overige zuidoost, zuid en zuidwest trekkende exemplaren werden voor een groot deel aan het eind van de middag en 's avonds gezien. Op 29 mei bijvoorbeeld dreven boven Noordlaren om 18.00 uur 19 exemplaren af naar het zuidwesten. Zoals eerder vermeld trokken op 31 mei bij Eenrum in totaal 62 Wespddieven over. 's Ochtends tussen 10.00 en 11.00 uur passeerden 13 exemplaren in oostelijke en noordoostelijke richting. De overige 49 kwamen 's middags tussen 16.45 en 18.00 uur over. Deze vogels hadden een oostelijke (27) en zuidoostelijke (22) trekrichting. Bij Groningen werd dit ook regelmatig aan het eind van de middag opgemerkt. Woudman (1989) maakte ook melding van deze omslag in trekrichting gedurende de dag. Zijn conclusie, het zoeken naar een slaap-

plaats, lijkt dit verschijnsel te kunnen verklaren. Het zoeken naar een foerageergebied na een lange trekdag is mogelijk een aanvullende verklaring. De trekrichting aan het eind van de dag zal in dat geval dan ook een willekeurige en niet uitsluitend "zuidelijke" zijn.

DANKWOORD

Voor de waarnemingenrubriek en naar aanleiding van de speciale oproep in *De Grauwe Gors* hebben veel leden hun waarnemingen doorgegeven. Andere vogelaars, waarvan ik soms via via hoorde dat ze Wespiedieven in de provincie hadden gezien, heb ik telefonisch benaderd. Zonder hun waarnemingen zou dit artikel niet mogelijk zijn geweest en zij worden allen van harte bedankt.

Mijn dank gaat bovendien uit naar: Theo Bakker voor de gegevens van Schiermonnikoog, Rein Hofman voor de uitleg en het verstrekken van gegevens over het ontstaan van thermiek en opstijgende warme lucht, Giny Kasemir en Date Lutterop voor de gegevens van Rottumerplaat, Kees Koffijberg en Ben Koks voor hun opmerkingen bij de eerste versie van dit artikel, Piet Pepers voor de gegevens over Skagen en Falsterbo en Jans Sikkens voor de gegevens van Texel.

LITERATUUR

- Bijlsma R.G. m.m.v. A.M. Blomert, W. van Manen & M. Quist 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels.
 Boekema E.J., P.Glas & J.B. Hulscher 1983. De vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen.
 van den Brink H., J. Furda, J. van Klinken en K. van Scharenburg, 1992. Vogelatlas van Groningen: een tijdsbeeld met trends vanaf 1850. Vereniging Avifauna Groningen.
 Cramp S. & K.E.L. Simmons (red.) 1980. Birds of the Western Palearctic, vol.1. Oxford University Press, Oxford.
 Dijkse A. 1992. De trek van de Wespiedief over en een voorjaarsinvasie van Roodpootvalken op Texel in mei 1992. De Skor(4): 71-72.
 Génsbøl B. 1989. Collins guide to the birds of prey of Britain and Europe, North Africa and the Middle East.
 Koffijberg H. & K. Koffijberg, 1986a. Verslag van de trektellingen in de Eemshaven in 1984. Staatsbosbeheer, Groningen.
 Koffijberg H. & K. Koffijberg, 1986b. Voorjaarsrek van roofvogels bij de Eemshaven. *Grauwe Gors* 14(2): 9-27.
 Koffijberg K. 1989. Zichtbare voorjaarsrek over Noord-Groningen. *Grauwe Gors* 17(1): 8-28.
 SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.
 Woudman W. 1989. Wespiedieventrek, 22 mei 1989. *Grauwe Gors* 17(3): 25.

*Anne van Dijk. Pop Dijkemaweg 102 9731 BH Groningen.
 Tel. 050-424138.*